

Ірина ШАПОВАЛОВА

*Національна академія державного управління
при Президентові України*

Львівський регіональний інститут державного управління

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Досліджується правовий простір застосування прав людини, зокрема на рівні місцевої публічної влади. Доводиться необхідність забезпечення державою можливості дотримання та захисту прав людини шляхом удосконалення правового поля щодо його повноти та дієвості у сфері прав людини. Послідовно проводиться думка про безпосередній зв'язок між демократією та правами людини, обумовлений інституціоналізацією останніх у демократичній правовій державі на національному рівні. Доводиться вирішальне значення політичної, фінансової та адміністративної децентралізації для локалізації демократії та реалізації прав людини органами публічної влади на місцевому рівні.

Ключові слова: державне управління, права людини, зв'язок демократії та прав людини, місцеве самоврядування, децентралізація влади.

Iryna Shapovalova. Legal status of local government authorities in the sphere of human rights observance

Legal framework of human rights enforcement is under research, basically on the level of local government authority. It is proved that the necessity of ensuring the possibility of observance and defence of human rights by the state on the basis of legal terrain improvement as to its integrity and effectualness in respect of human rights defence. The idea is consistently advanced on instant connection between democracy and human rights, conditional upon institutionalization of the latest in democratic state of law at the national level. The crucial importance of political, fiscal and administrative decentralization for localization of democracy and human rights realization by local government authorities at the local level is proved.

Key words: public administration, human rights, the relation of democracy and human rights, local government, decentralisation of power.

Права людини в міждисциплінарному дискурсі переважно розглядаються як універсальні, моральні, фундаментальні, первинні та абстрактні права, що перманентно перебувають у процесі інституціоналізації на міжнародному та національному рівнях. Основою цього процесу є імплементація норм прав людини в позитивне право, що здійснюється на національному рівні законодавчими органами кожної конкретної держави. Таке право можна обґрунтувати стосовно кожної людини створенням спільної інстанції, яка реалізуватиме це право. Спільною інстанцією, покликаною слугувати реалізації прав людини, є держава, що несе за це відповідальність. Саме на таких засадах існує можливість їх реалізації, поширення та забезпечення, зокрема органами публічної влади на місцевому рівні.

Теоретичні основи дослідження прав людини в міждисциплінарному дискурсі закладені такими зарубіжними вченими, як: Р. Алексі, Е.-В. Бйокенфьорде, Ю. Габермас, Ш. Госепат, Дж. Донелли, Г. Ломанн, Д. Форсайт та ін. Правові аспекти та питання впровадження прав людини в практику державного управління досліджують українські вчені: О. Буткевич, М. Віденська, О. Зінченко, Л. Новак-Каляєва та ін.

Мета статті – розкрити потенціал органів публічної влади у впровадженні прав людини в управлінську практику в контексті децентралізації та розвитку місцевої публічної влади.

Правовий простір застосування прав людини повинен бути процедурно

врегульований національним правом. Суттєвим складником цього аспекту є, з одного боку, поширення знання про права людини, а з іншого – власне врегулювання процедури звернення громадян до права в доступний кожній людині спосіб та забезпечення державою можливості добитися справедливості. Отже, проблема поширення знання про права людини обумовлює необхідність удосконалення правового поля щодо його повноти та дієвості у сфері прав людини. Право повинне пропонувати чіткі визначення позиції держави щодо конкретних прав, адже неоднозначне сприйняття змісту прав людини може стати приводом для нехтування ними. Результатом інституціонального процесу у сфері прав людини на національному рівні є фіксація конституцією прав людини як основних і покладання, у такий спосіб, на державу обов'язків з їх задоволення та контролю за виконанням цих зобов'язань [1].

Інституціоналізація назагал розуміється як процес, упродовж якого певна суспільна потреба акцептується як загальносоціальна. У такому випадку для її задоволення в суспільстві змінюються норми поведінки, формуються нові пріоритети, готуються кадрові та матеріальні ресурси з метою відповідної модифікації наявних інститутів або появи нових суспільних інститутів та їх інституціональних форм. Нові соціальні інститути, зокрема управління, парламентської демократії тощо, вимагають створення в процесі інституціоналізації нових структурних форм, які мають універсальний характер і охоплюють: певну сферу діяльності та суспільних відносин; установи для організації спільної діяльності людей, уповноважені виконувати соціальні, організаційні, на загал, управлінські функції; нормативно-правові засади відносин між членами суспільства, що належать до сфери діяльності соціального інституту; систему санкцій за невиконання норм і стандартів поведінки; матеріальні засоби – громадські будинки, обладнання, фінанси тощо [12, р. 10].

Моральні права, що належать людині, у процесі інституціоналізації трансформуються в норми закону, тобто норми позитивного права. Ця система постійно розгалужується і поглиблюється настільки, наскільки повним і глибоким є їх сприйняття суспільством. Нові позиції прав людини стосовно держави стосуються права на захист та процедурного права, адже моральна значущість прав людини не завжди гарантує відповідну поведінку всіх людей. Альтернативою державному захисту є самозахист або, як варіант, громадянська війна, що, зрозуміло, неприйнятно.

Водночас тільки закріплення основних прав у конституції недостатньо, адже вирішальне значення має те, хто контролює дотримання основних прав законодавчою владою. Р. Алексі вважає, що це можуть бути демократичний процес або конституційний суд. На думку дослідника, «той, хто наполягає на тому, що законодавець повинен контролюватися виключно через демократичний процес, вирішує на користь демократичної правової держави. Той же, хто, крім того, виступає за контроль через конституційний суд, виступає таким чином за демократичну конституційну державу» [7, с. 181 – 190] (тут і далі переклад автора. – *І. Ш.*).

На наш погляд, названі автором варіанти не протиставляються, а скоріше взаємодоповнюються і можуть існувати паралельно в одній державі. Безальтернативною умовою інституціоналізації прав людини є демократична правова держава, у якій функціонує інститут конституційного суду.

Право на участь у процесі формування державних рішень є правом людини, акцептованим у формі основних політичних прав, таких як право на свободу думки, зібрань, об'єднань і преси, право на загальні, безпосередні, вільні, рівні й таємні вибори. У демократичній державі це право є правом конституційного рівня. Тільки за цієї умови можлива справжня демократія. Отже, зв'язок між демократією та правами людини обумовлює інституціоналізацію останніх у демократичній правовій

державі на національному рівні [10]. Ю. Габермас із цього приводу висловився досить однозначно: «демократія... є досконалим гарантом прав людини та основних прав... Це можливо лише в ідеальному варіанті. Той, хто прагне інституціоналізації та реалізації прав людини в реальному світі, не може сплатити цю ціну» [13, s. 52, 492]. Таким чином, у будь-якій демократичній країні основні права є передумовою демократичного процесу і водночас обмежують законодавця вимогою відповідності правових норм вимогам прав людини.

Демократичний процес не є достатньою гарантією для прав людини та основних прав. Ідеться про те, що політичний процес може бути викривлений унаслідок впливу грошей та сил, які витісняють раціональну правову аргументацію компромісами. Політична громадськість може переживати періоди занепаду, закостеніння, млявості [6, с.185]. Самоконтроль законодавця може бути організований у судовій формі, або через конституційний суд. Водночас забезпечуваний ним контроль демократичного процесу може бути під загрозою патерналізму [8, s. 190]. Цієї небезпеки можна уникнути лише завдяки впровадженню інституту конституційного суду у демократичний процес. Конституційний суд має виносити судження щодо результатів політичного процесу, керуючись правами людини, вказуючи на відповідність або невідповідність цього процесу критеріям прав людини. Аргументи суду повинні знаходити відгук у громадськості та політичних інституцій, наслідком чого буде пошук спільних думок і переконань. Якщо цей процес пошуку спільних аргументів між громадськістю, законодавцем та конституційним судом поступово стає усталеним, то інституціоналізацію прав людини в демократичній конституційній державі можна вважати доконаним фактом. Інституціоналізація прав людини створює реальні умови їх реалізації [5, с. 29 – 39].

Ідеться про здійснення влади на місцях і надання громадянам можливості брати активну участь у прийнятті рішень, що впливають на їх повсякденне життя з дотриманням їхніх прав органами місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування зазвичай визначається як найнижчий рівень державного управління в межах певної держави. В унітарних державах місцеве самоврядування здебільшого функціонує на другому чи третьому рівнях влади, тоді як у федеративних – на третьому, а часом і четвертому рівнях урядування. Метою місцевого самоврядування є залучення громади до процесів реалізації політики. Таким чином, місцеве самоврядування є найближчим до громадян рівнем влади, що перебуває в цьому сенсі в набагато кращому становищі, ніж центральний уряд, адже вирішує питання, які вимагають місцевих знань та регулювання на основі місцевих потреб та пріоритетів.

Системи організації та функціонування місцевого самоврядування значно різняться в різних країнах, зокрема за назвами територіальних одиниць (повіти, префектури, округи, міста, містечка, райони, волості, муніципалітети, селища тощо). Місцеві органи влади існують при цьому як у міських, так і в сільських умовах. Органи місцевого самоврядування мають певні повноваження, надані їм законодавством або директивами вищих державних органів влади. Ці повноваження полягають по суті в регулюванні та управлінні певними державними справами, пов'язаними з місцевими обставинами та необхідністю надавати певні публічні послуги. Ступінь повноважень органів місцевого самоврядування завжди обумовлений контекстом відносин між місцевою та центральною або регіональною владою.

Загалом в унітарних державах центральна влада здебільшого бере на себе відповідальність за планування, програмування, регулювання та фінансування території, а органи місцевого самоврядування здійснюють управління з різним ступенем автономії. У федеративних системах органи місцевого самоврядування як правило мають більшу автономію стосовно програм і політики, наприклад, реалізації житлового будівництва.

У деяких країнах терміни «місцеве самоврядування» та «місцева муніципальна влада», «місцеве врядування» чи «місцеве урядування» вживаються як самостійні поняття або взаємозамінно. Незважаючи на те що місцеві органи влади мають різні форми в різних країнах, концепції місцевої влади є диференційованими. Місцеву адміністрацію можуть здійснювати не лише органи місцевого врядування (наприклад, муніципалітети), а й місцеві органи державної адміністрації. Перші безпосередньо обираються місцевим населенням і мають широку автономію, тоді як другі діють як агенти вищих органів влади, а їх посадові особи призначаються цими органами та підзвітні їм. Таким чином, місцеве самоврядування ґрунтується на принципі децентралізації, а місцева державна адміністрація базується на принципі деконцентрації. Ступінь самоврядування, який мають місцеві органи влади, можна розглядати як показник і ключовий елемент справжньої демократії. У цьому відношенні політична, фінансова та адміністративна децентралізація має важливе значення для локалізації демократії та прав людини.

Демократія неможлива без поваги до прав людини, а права не можуть бути реалізовані без демократії. Тим не менше, місцеве самоврядування не приводить автоматично до участі місцевого населення в управлінській діяльності та демократії. Децентралізація по суті спрямована на розширення прав і можливостей громадян у процесі прийняття рішень та здійснення контролю за політикою. Водночас повинні бути запроваджені певні заходи та процедури для того, щоб створити необхідні умови реальної та найбільш ефективної демократичної участі населення в процесах самоврядування. При цьому роль місцевої влади не обмежується лише виконанням прийнятих рішень та політики, розробленої в центральних органах влади. Місцева незалежність повинна мати певні чітко вказані законом межі, а також доступні механізми спостереження за законністю дій місцевих органів.

Комплекс інституціональних противаг та процедурних стримувань забезпечує механізми реалізації влади місцевими органами для збільшення можливостей місцевого самоврядування в забезпеченні прав людини. Підзвітні виборцям посадові особи швидше й продуктивніше реагують на вимоги громадян, ніж ті з них, хто не залежить від народного волевиявлення [5, с. 33].

Забезпечення ефективного місцевого управління та належного здійснення прав людини на місцевому рівні обумовлює необхідність наявності належних правових меж діяльності органів місцевого самоврядування. Організація, повноваження та функції повинні бути чітко визначені законом. Крім того, національне законодавство має чітко окреслити обов'язки та повноваження органів центрального та місцевого самоврядування стосовно один одного з метою уникнення конфлікту інтересів та дублювання повноважень і функцій. У деяких країнах конституції спеціально захищають автономію місцевого самоврядування та тим самим забезпечують найбільшу гарантію стабільності правового поля. Найкращим рішенням у цьому відношенні є також наявність спеціального закону про місцеве самоврядування, прийнятого національним парламентом. У деяких країнах існують юридичні гарантії для підтримки стабільності законів, що регулюють місцеве самоврядування. Наприклад, прийнятий в Угорщині закон «Про місцеві органи влади» може бути змінений лише більшістю у дві третини присутніх парламентаріїв. Це стосується будь-якого законодавства, яке обмежує права, пов'язані з місцевим самоврядуванням [4].

Принципи субсидіарності, децентралізації та підзвітності чітко передбачені в ряді країн як основні принципи місцевого самоврядування. Крім того, відповідні закони передбачають право місцевої влади на звернення до судового захисту за необхідності забезпечити дотримання таких принципів. Відповідно до норм міжнародного права, у разі порушення прав людини органами місцевого самоврядування держава, незалежно від унітарного чи федеративного устрою та внутрішнього адміністративного поділу, є єдиною юридичною особою, яка назагал

Public administration mechanisms

має зобов'язання, що випливають з міжнародних договорів, стороною яких вона є, наприклад Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права [11, ч. I, с. 1, п. 3].

Таким чином, саме держава як учасник міжнародного договору про права людини бере на себе зобов'язання поважати, захищати та дотримувати прав людини. Держави зобов'язані подавати звіти на вимогу відповідних універсальних та регіональних договорів з прав людини, і лише держави можуть бути предметом окремих або міждержавних скарг за такими договорами. Крім того, держава, задіяна в міжнародному механізмі скарг щодо порушення прав людини, не може аргументувати свій захист, стверджуючи, що передбачуване порушення було вчинене місцевим органом влади [11, ч. IV, ст. 16 – 25]. Відповідно до норм міжнародного права, держава, представлена центральним урядом, несе відповідальність за всі дії всіх своїх органів та агентів. Відповідальність держави, незалежно від особливостей внутрішньої організації, базується на певних принципах, які виходять із того, що ні структурно-функціональні характеристики окремих державних органів, ні національні визначення того, що являє собою державний орган, не регулюються міжнародним правом [14].

У межах суверенної держави, саме в її компетенції вирішувати, як структурувати свою систему управління та якими функціями слід наділяти центральний та/або місцевий уряд. Держава має виключне право визначати свою внутрішню структуру та функції через власне законодавство та практику. Державні установи чи адміністративні підрозділи, що виконують державні функції та здійснюють публічні повноваження, несуть відповідальність за міжнародними договорами держави, навіть якщо ці установи в національному законодавстві розглядаються як автономні та/або незалежні від центрального органу виконавчої влади [1].

Отже, діяльність будь-якого державного органу вважається актом цієї держави за міжнародним правом, незалежно від того, чи виконує орган законодавчі, виконавчі, судові або будь-які інші функції; незалежно від того, яку позицію цей орган займає в організаційній структурі держави та який характер має як орган центрального уряду або територіальної одиниці держави. Порушення прав, які містяться в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, можуть відбуватися як акти прямої дії чи бездіяльності держав-учасниць або можуть бути реалізовані через державні установи чи агенції на національному та місцевому рівнях.

За дії певних установ, що здійснюють державні повноваження, відповідальність несе держава, навіть якщо ці інститути розглядаються як внутрішньодержавні, що функціонують як автономні та незалежні від центрального органу виконавчої влади. Згідно з Віденською конвенцією про право міжнародних договорів, держава-учасник «не може використовувати положення свого внутрішнього законодавства як виправдання для невиконання договору» [11, ст. 27].

Відповідальність за дотримання, заохочення, забезпечення та захист прав людини несе центральна влада, а місцева відіграє свою відповідальну роль. Після ратифікації міжнародного договору про права людини держава може делегувати окремі функції щодо його виконання на нижчих рівнях влади, включаючи місцеві органи публічної влади. Вживати необхідних заходів щодо дотримання, заохочення, забезпечення та захисту прав людини необхідно саме на місцевому рівні. Ідеться, зокрема, про встановлення процедур та контролю у виконанні зобов'язань держави з прав людини. Місцеві органи публічної влади зобов'язані реалізовувати свої місцеві повноваження, виконуючи обов'язки, що випливають з міжнародних зобов'язань держави щодо прав людини. Місцеві органи влади насправді є тими, хто повинен впроваджувати національні стратегії та державну політику в галузі прав людини в практичну управлінську діяльність. Отже, представники місцевої влади повинні

брати безпосередню участь у розробці державної політики в галузі прав людини.

У децентралізованих державах місцеве самоврядування може відігравати більш активну й автономну роль у захисті прав людини. Інституціоналізоване співробітництво в галузі прав людини між центральними та місцевими органами публічної влади може позитивно впливати на рівень та якість виконання міжнародних зобов'язань держави щодо прав людини. Для виконання своїх обов'язків з прав людини місцеві органи публічної влади повинні мати необхідні повноваження та фінансові ресурси. Це слід урахувати на національному та міжнародному рівнях. Незалежно від того, які повноваження надаються місцевим органам влади, вони не будуть ефективними, якщо для їх здійснення немає фінансових ресурсів.

Принцип спільної відповідальності різних рівнів влади для захисту та заохочення прав людини неодноразово підкреслювався органами ООН з прав людини. Наприклад, у своєму загальному коментарі № 4 (право на достатнє житло) Комітет з економічних, соціальних і культурних прав ООН зазначив, що державам-учасницям Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права слід вживати заходів «для забезпечення координації між міністерствами, а також регіональними та місцевими органами влади з метою узгодити відповідні політики в галузях економіки, сільського господарства, навколишнього середовища, енергетики тощо із зобов'язаннями, передбаченими ст. 11 пакту» [9].

Законодавство Австралії, Кот-д'Івуару, Марокко та Словенії на конституційному рівні вимагає від місцевого самоврядування поважати права людини. У деяких інших державах відповідна конституційна вимога поширюється на всі державні повноваження. Це стосується таких країн, як: Австрія, Азербайджан, Боснія і Герцеговина, Німеччина, Кенія, Литва, Малайзія, Південний Судан, Іспанія та Того. У Люксембурзі повноваження комуни повинні здійснюватися відповідно до закону, а це означає, що вони зобов'язані дотримувати прав людини, гарантованих законом. У деяких країнах обов'язок місцевого самоврядування дотримувати прав людини обмежений законом до конкретних прав або принципів. Наприклад, закон про місцеве самоврядування Сербії передбачає, що муніципалітети повинні забезпечувати пропаганду та захист прав національних меншин та етнічних груп. У Словенії закон вимагає, щоб адміністрація муніципалітетів узяла під свій контроль гендерну інтеграцію. В Ірландії законодавство щодо місцевого самоврядування спеціально не передбачає заохочення та захисту прав людини, але, виконуючи свої функції, місцеві органи публічної влади повинні враховувати необхідність сприяти соціальній інтеграції всіх членів громади. Аналогічно законодавство про органи місцевого самоврядування в Індії конкретно не згадує про захист прав людини серед своїх обов'язків. Однак функції муніципальних органів, закріплені конституцією, безпосередньо стосуються основних прав людини, таких як реалізація прав щодо демократичного вибору, прав соціального забезпечення та місцевої системи правосуддя [3; 4].

Наявність правової норми, що зобов'язує органи місцевого самоврядування захищати права людини, є більш конструктивним підходом, унаслідок якого органи місцевої публічної влади усвідомлюють свою відповідальність за дотримання прав людини, розуміючи, що будь-яке невиконання цього обов'язку потягне за собою відповідальність за національним законодавством, а також міжнародну відповідальність держави в цілому. Крім того, таке положення накладає чіткий обов'язок на місцеві органи публічної влади застосовувати в управлінській практиці підхід, який ґрунтується на правах людини, наприклад для надання соціальних послуг у межах визначених компетенцій. Отже, це може спонукати громадян вимагати належного дотримання своїх прав від місцевих органів влади.

Існує чіткий і міцний зв'язок між правами людини та місцевою владою. Під

час виконання своїх функцій місцева влада приймає рішення, пов'язані, зокрема, з освітою, житлом, охороною здоров'я, охороною навколишнього середовища та правопорядку, які безпосередньо пов'язані з реалізацією прав людини. У такий спосіб органи місцевого самоврядування обумовлюють ситуацію з дотриманням прав людини, посилюючи чи послаблюючи можливості їх реалізації в територіальній громаді. Місцева влада завжди стикається з ризиком дискримінаційної практики місцевої громади щодо сторонніх осіб, таких як іммігранти чи етнічні меншини. Наприклад, у сфері житла «корупція, стигматизація та дискримінація бездомних» найчастіше виражені на місцевому рівні. Інтеграція аспектів прав людини у всіх ініціативах місцевого самоврядування є життєво важливою для вирішення цих порушень. Фактично важко уявити, що ситуація із правами людини реалізується там, де немає місцевих органів влади для надання необхідних послуг [2].

Таким чином, щоденно місцеві чиновники несуть відповідальність за широке коло питань, пов'язаних із правами людини. Проте ця робота рідко сприймається як реалізація прав людини владою, громадськістю. Отже, права людини залишаються далекими як система відстеження або аналізу в більшості політик та практик на місцевому рівні, тоді як фактично вони можуть бути правами людини на практиці. У цьому відношенні слід мати на увазі, що справжній вплив прав людини реалізується саме на місцевому рівні.

У такий спосіб проведене дослідження підтверджує, що права людини в компетенціях місцевого самоврядування відповідають традиційній тристоронній типології зобов'язань держави щодо прав людини, а саме: обов'язок поважати, обов'язок захищати, обов'язок виконувати. При цьому обов'язок дотримуватися означає, що місцеві посадовці не повинні порушувати права людини власними діями. Це вимагає від місцевого уряду утримання від втручання у здійснення прав та свобод усіх осіб, що належать до її юрисдикції. Наприклад, стосовно свободи віросповідання місцеве самоврядування не може забороняти релігійні громади, крім дозволених обмежень користуватися громадськими площами або муніципальними будинками для релігійних урочистостей. Місцеве самоврядування не може позбавити певні громади чи групи доступу до закладів охорони здоров'я. Обов'язок щодо захисту вимагає заходів для забезпечення того, аби сторонні особи не порушували права та свободи особи. Наприклад, місцеві органи влади зобов'язані вжити заходів для того, щоб ніхто з новоприбулих у територіальну громаду не перешкоджав дітям відвідувати школу. Обов'язок щодо захисту вимагає створення більш безпечного міського середовища, що зменшує ризик насильства, наприклад щодо жінок. Виконувати обов'язок означає, що місцеве самоврядування має вживати заходів для полегшення реалізації прав і свобод. Наприклад, місцеві органи влади зобов'язані забезпечувати право на освіту, підтримуючи систему освіти у відповідному стані. З метою дотримання обов'язку виконувати право громадян не бути дискримінованими можуть бути створені місцеві правозахисні механізми, такі як омбудсмени або спеціалізовані антидискримінаційні агенції.

Місцеві органи влади повинні сприяти розумінню та повазі прав людини щодо всіх осіб, які належать до їхньої юрисдикції, зокрема через освіту, навчання і міжкультурну комунікацію. Так, органи місцевого самоврядування мають систематично організовувати відповідну підготовку для своїх виборних представників і адміністративного персоналу та поширювати серед громадян відповідну інформацію про їх права.

Сприяючи дотриманню прав людини, місцева влада може допомогти створити культуру поваги до прав людини в громаді, запроваджуючи, наприклад, заходи, спрямовані на заохочення участі громадян в управлінні, проведенні аудитів та оцінюванні впливу реформування місцевих органів на основі прав людини, дискусії з питань прав людини, встановлення процедур перевірки сумісності місцевої політики

та правил з правами людини, звітування про місцеві підходи до дотримання договорів з прав людини, надання систематичної підготовки з прав людини місцевим державним службовцям, підвищення обізнаності громадськості про права людини тощо.

Складання місцевої Хартії прав людини (або розпорядження про права людини), що визначає конкретні обов'язки щодо прав людини місцевих органів публічного управління, можна розглядати як ще один важливий крок на шляху до локалізації прав людини. Ідеться про перетворення прав людини з гасел та відірваних від життя правових постулатів до їх втілення в управлінську практику й перетворення на повсякденні норми життя громадян.

Список використаних джерел / List of references

1. **Буткевич О. В.** Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 / О. В. Буткевич, М. М. Гнатівський // Укр. дипломатична енцикл. У 2 т. Т.1. – Київ : Знання України, 2004. – 760 с. [Butkevych O. V. Videnska konventsia pro pravo dohovoriv mizh derzhavamy ta mizhnarodnymy orhanizatsiiamy або mizh mizhnarodnymy orhanizatsiiamy 1986 / O. V. Butkevych, M. M. Hnatovskiy // Ukr. dyplomatychna entsykl. U 2 t. T.1. – Kyiv : Znannia Ukrainy, 2004. – 760 s.].

2. **Доповідь** Спеціального доповідача про адекватне житло як компонент права на достатній життєвий рівень та право на недискримінацію в цьому контексті, Лейлани Фарха А / HRC / 28/62. – Режим доступу : <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Housing/Pages/HousingIndex.aspx> [Dopovid Spetsialnoho dopovidacha pro adekvatne zhytlo yak komponent prava na dostatnii zhyttievyy riven ta pravo na nedyskryminatsiiu v tsomu konteksti, Leilani Farkha A / HRC / 28/62. – Rezhym dostupu : <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Housing/Pages/HousingIndex.aspx>].

3. **Зінченко О. В.** Права людини в конституціях Франції та Польщі (подібності і відмінності) / О. В. Зінченко // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – 2015. – № 1(24). – С. 157 – 166 [Zinchenko O. V. Prava liudyny v konstytutsiiakh Frantsii ta Polshchi (podibnosti i vidminnosti) / O. V. Zinchenko // Visn. Nats. un-tu «Iuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho». – 2015. – № 1(24). – S. 157 – 166].

4. **Конституції** зарубіжних держав / сост. В. В. Маклаков. – 2-е изд., исправл. и доп. – М. : БЕК, 1999. – 584 с. [Konstitutsii zarubezhnykh gosudarstv / sost. V. V. Maklakov. – 2-e izd., ispravl. i dop. – M. : BEK, 1999. – 584 s.].

5. **Новак-Каляєва Л. М.** Концептуальні позиції прав людини в державному управлінні у зв'язку з їх інституціоналізацією / Л. М. Новак-Каляєва // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. С. Загорського, А. В. Ліпенцева. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. – Вип. 41. – С. 29 – 39 [Novak-Kaliaieva L. M. Kontseptualni pozytсии prav liudyny v derzhavnomu upravlinni u zviazku z yikh instytutsionalizatsiieiu / L. M. Novak-Kaliaieva // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. / za zah. red. V. S. Zahorskoho, A. V. Lipentseva. – Lviv : LRIDU NADU, 2014. – Vyp. 41. – S. 29 – 39].

6. **Філософія** прав людини / за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна ; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Лодічевої. – Київ : Ніка-Центр, 2008. – 320 с. [Filosofiiia prav liudyny / za red. Sh. Hosepata ta H. Lomanna ; per. z nim. O. Yudina ta L. Lodichevoi. – Kyiv : Nika-Tsentr, 2008. – 320 s.].

7. **Alexy R.** Grundgesetz und Diskursetheorie / Alexy R. // W. Brugger (Hg.), Legitimation des Grundgesetzes aus Sicht von Rechtsphilosophie und Gesellschafts theorie. – Baden-Baden, 1996. – S. 315.

8. **Bockenforde E.-W.** Staat, Verfassung, Demokratie / Bockenforde E.-W. – Frankfurt am Main, 1991. – S. 190.

9. **CESCR** General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing (Art. 11 (1) of the Covenant)/Sixth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 13 December 1991 (Contained in Document E/1992/23)/Office of High Commissioner for Human Rights. – Access mode : <http://www.refworld.org/pdfid/47a7079a1.pdf>.

10. **Donnelly J.** International Human Rights: A Regime Analysis / J. Donnelly // International Organization – 1986. – № 40(3). – P. 599 – 642.

Public administration mechanisms

---

11. **International** Covenant on Economic, Social and Cultural Rights / General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966. – Access mode : <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>.

12. **Forsythe David P.** Human Rights in International Relations / Forsythe David P. – N.-Y. : Cambridge University Press, 2006. – 285 p.

13. **Habermas J.** Faktizitat und Gehung / Habermas J. – 4 Auflage, Frankfurt am Main, 1994. – 503 s.

14. **UN** Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 16: The Equal Right of Men and Women to the Enjoyment of All Economic, Social and Cultural Rights (Art. 3 of the Covenant), 11 August 2005, E/C.12/2005/4. – Access mode : <http://www.refworld.org/docid/43f3067ae.html>.

Надійшла до редколегії 22.03.18